't Vagevenster 18

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Zicht 7
5351 RG Berghem
tel. 0412 - 401183

Herman van de Camp
secretaris
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 0412 - 401327

Lambert van Hintum
penningmeester
Clausstraat 5
5351 CJ Berghem
tel. 0412 - 402515

Riny Gremmen
Zevenbergseweg 31
5351 PG Berghem
tel. 0412 - 402141

Jan Bon
Heiligenbos 40
5351 SP Berghem
tel. 0412 - 401131

Ans den Brok
St. Willibrordusstraat 21
5351 ED Berghem
tel. 0412 - 401214

Dora van Ravensteijn-Schraven
Broekstraat 19
5351 NC Berghem
tel. 0412-401127

Redactie 't Vagevenster:
Jan van den Heuvel
Peter Hoefnagels
Gerard Hoeks

Vormgeving: Bert Akkermans

Inleveren kopij 't Vagevenster:
Heemkamer Oud-Gemeentehuis,
Burg. van Erpstraat 2.

Aanleveren kopij:
indien mogelijk op diskette, tekst in WordPerfect of Word.
Kopij, foto's en ander aangeleverd materiaal worden na plaatsing geretourneerd.

Leden van Heemkundevereniging Berchs-Heem krijgen het verenigingsinformatie- en nieuwsblad, 't Vagevenster, gratis thuisbezorgd.

Losse nummers € 3,25
exclusief verzendkosten,
aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 0412 - 401327

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v.: Heemkundevereniging Berchs-Heem

K.v.K. nr. V219728

't Vagevenster nummer 18, februari 2002

Inhoud

Berghemse Molens 630
door Antoon Gremmen
Er waren eens... 630
Een terugblik in de geschiedenis 630
De Berghemse molens 631
Molens in het algemeen 634
De molens in jaartallen 639
De molenaarsfamilie Megens 643
De rampzalige brand 645

Archeologie in eigen tuin
Bodemvondsten in de Waterstraat 648
door Matt Megens
De eerste sporen 649
Nieuwe vondsten, verder terug in de tijd 651
Een aardige anekdote in dit verband 652

Berghemse mensen in 1876 659
door drs. Gerard H.J. Ulijn

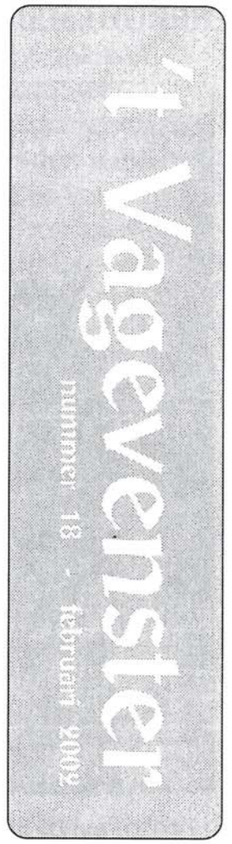

Van de Redactie

Getuigen van het verleden. Sommige zaken bezitten het vermogen om voorbije tijden tot leven te roepen. Woorden als Bergereind en Durendseind voeren ons terug naar een tijd dat deze twee kernen naast elkaar bestonden voor ze samen opgingen in Berghem. De ruïne van de molen in Durendseind domineert zoals de kerktoren dat doet in Bergereind. Dit overblijfsel van 'De Anna' herinnert ons aan een rijke molenhistorie. Scherven en restanten van andere voorwerpen die aan de Waterstraat boven de grond komen, verhalen niet alleen van vroegere eeuwen, maar roepen ook weer vragen op.
Oude documenten, zoals de schadelijsten van de Beerse Overlaat, brengen bijna vergeten oud-inwoners van Berghem weer even in onze herinnering.
In dit nummer van 't Vagevenster de historie van Berghemse molens, archeologische vondsten in eigen tuin en 131 Berghemse mensen uit 1876.
Anton Gremmen, Matt Megens en Gerard Ulijn laten getuigen van Berghems verleden aan het woord.

BERGHEMSE MOLENS

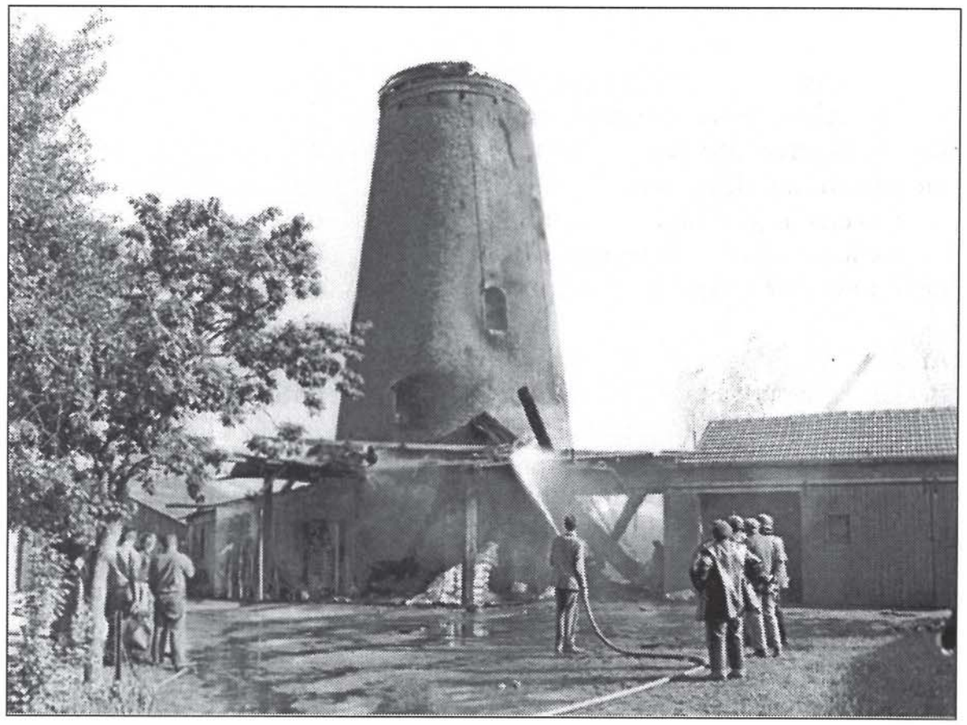

In 1970 ging De Anna in het Durendseind door brand verloren, slechts de stenen romp van de molen bleef overeind.

Er waren eens...

Kerktorens en molenwieken hebben eeuwenlang het landschap bepaald. Van verre kon de reiziger daaraan zien, welk dorp of stad men naderde. Zij waren de bakens in het landschap. Dit verhaal over de Berghemse molens begint als een kindersprookje: "Er waren eens...". Van de drie Berghemse windkorenmolens is namelijk alleen nog maar een schamele stomp over. Elke molen heeft iets eigens, een eigen gezicht, een eigen geschiedenis, soms met de nodige romantiek omgeven, een naam en vaak ook nog een toenaam.

Een terugblik in de geschiedenis

Onze omgeving, met name Oss, is waarschijnlijk een van de eerste plaatsen in Nederland met een molen. In de dertiende eeuw verschijnen in het gebied dat wij nu Nederland noemen de eerste windmolens en al in de veertiende eeuw bezit Oss een molen.
In 1350 krijgt Alard van Oss het recht van molendwang.

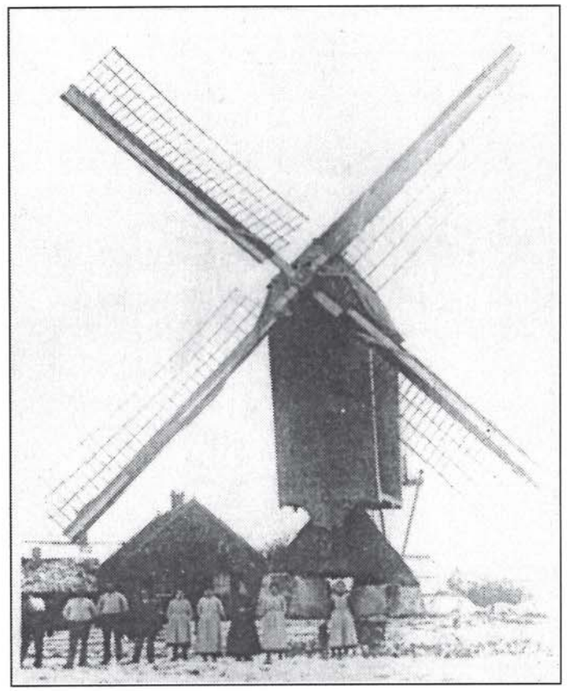

De Oude Molen op het Molenveld.

Molendwang

Een dwang- of ook wel genoemd banmolen. Inwoners van aangewezen dorpen en steden werden door de Heer of Vorst verplicht om hun graan te laten malen op molens die zij in bezit hadden. Dit recht werd altijd opgekocht door de vermogende adel.
Echter niet iedereen die graan te malen had, hield zich aan die regels. De reden was waarschijnlijk het prijsverschil dat de molenaar rekende over het te malen graan. Er zijn verschillende aktes bekend uit het Gerechtelijk Archief van Oss, waarin beschreven wordt dat inwoners uit Oss eind 1600 graan laten malen in Berghem. Hierbij werd niet alleen het graan of meel in beslag genomen, maar ook het vervoermiddel, meestal paard en kar. Dit alles werd dan openbaar verkocht. Vooral stadhouder Broeckhuijssen en Jonker Wouter van Oss waren op dit gebied zeer actief.
Molendwang heeft bestaan van de eerste windmolens af tot ongeveer 1790-1800. In die tijd verdween veel 'adel' door de Franse overheersing en het bestuur werd meer centraal geregeld.
Alard van Oss kreeg het recht van molendwang in ongeveer 1350, van Hertogin Johanna van Brabant. Het recht betrof Oss, Heesch, Nistelrode en Berghem. De bewoners van deze plaatsen moesten allen hun graan laten malen in Oss. Later gebeurde dit op eigen molens in de dorpen.
De eerste molen in Oss stond op de toenmalige Osse Heide, nu Molenstraat. Het recht van molendwang werd door de eigenaar in pacht gegeven, aan een molenaar.

De Berghemse molens

Berghem kende tot 1929 drie windkorenmolens. Waarschijnlijk hebben er in het verleden ook nog enkele rosmolens bestaan. Dit waren molens waarvan het maalmechanisme werd aangedreven door een paard. Dit is echter een apart verhaal, dat in dit stuk over molens nog enkele keren ter sprake zal komen.

1. De Oude Molen

De Oude Molen, deze half gesloten standaardmolen stond tegen het buurtschap D'n Heihoek, aan het Molenveld. De exacte plaats bevond zich op de tegenwoordige kruising Molenweg-Clausstraat-Dr. Ariënsstraat. In de tweede helft van de 17e eeuw wordt de molen voor het eerst in de stukken aangehaald. In het Oud Berghems Archief, inventaris 15 pagina 79v, vinden we de volgende tekstpassage "Jacob Thonissen van Buegen verkoopt een stuk teulland bij de Berchensse meullen, d.d. 7 november 1661".
In 1668 is de heer van Brugge eigenaar van de molen. Dit valt op te maken uit een akte van 24 maart uit dat jaar, hierin lezen we: "Ik Johan Guiliam van der Schueren, heer van Brugge, Lille etc., als daartoe gemachtigd bij het testament zijner overleden huisvrouw Elizabeth Hinckaert, d.d. 2 October 1666, schenkt aan Cornelis van Boxmeer notaris te 'sBosch, de onverdeelde helft in vier dwang- en banmolens met de rosmolens, molenhuizen en gronden daartoe behoorende, respectievelijk staande te Oss, Berchem, Heesch en Nistelrode."
Na 1685 vinden we meer stukken in het Oud Archief van Berghem die betrekking hebben op een "Seeckere molen ende aangelande gelegen binnen den dorp van Berchem onder de Maijorij van 's-Hertogenbosch". De Oude Molen wordt in 1929 afgebroken.

De Nooit Gedacht op 't Veld, een achtkant bergkorenmolen op een stenen onderbouw. Rechts het molenhuisje, staat op de hoek Parlevlietstraat-Veldstraat.

2. De Nooit Gedacht

De Nooit Gedacht was een houten achtkant bergkorenmolen, staande op een gemetselde onderbouw. Deze molen stond aan de huidige Veldstraat, kruising Parlevlietstraat-Schoolstraat. De molen was gebouwd in 1878, op de plaats waar een rosmolen stond. Deze molen werd gelijk met de Oude Molen in 1929 afgebroken.

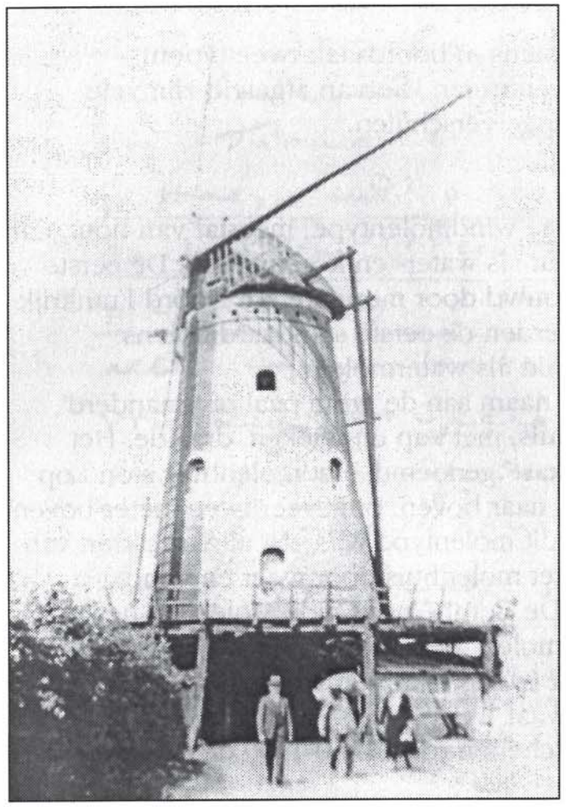

Molen De Anna in het Durendseind is tot 1955 in bedrijf. Molenaar Toon Megens verhuist daarna met de maalderij (elektrisch) en veevoederhandel naar een pand aan de overkant van de straat, op de hoek Burg. van Erpstraat-Waterstraat. Als vader 'Toon de Mulder' stopt, neemt zoon Adriaan de zaak over.

3. De Anna

De Anna werd in 1875 in het Durendseind gebouwd. Deze ronde stellingmolen is later dichtgebouwd. Na een rampzalige brand in 1970 is de molen verloren gegaan. De uitgebrande romp staat er nog.

Volgens een kort bericht in het dagblad "De Stad Oss" worden de Oude Molen en de Nooit Gedacht in het voorjaar van 1929 gesloopt.
Van het vrijgekomen materiaal van deze molens bouwde Gradje Gremmen uit D'n Heihoek, de tegenwoordige Hoessenboslaan, met zijn zoon Jan een schuur naast zijn boerderij.
Antoon Gremmen, Jans' zoon en schrijver van dit artikel, heeft in zijn jeugd nog vaak de fraaie ingekerfde namen en jaartallen op de balken en staanders van de schuur bewonderd. Ook stonden er in een deur nog afbeeldingen van molens gekerfd. De boerderij van Gradje Gremmen is rond 1980 afgebrand. De schuur ontkwam aan de vlammen, maar is later afgebroken. Op de plaats van Gradje's boerderij staat thans drukkerij Wiro. Bedoelde schuur stond er, gezien vanuit de Hoessenboslaan, rechts naast.

Voor ik verder ga over "De Berghemse Molens" eerst iets over: Molens in het algemeen; gedichten, verzen en rijmpjes over molens; de romantiek, maar vooral de tragiek van het vroegere molenaarsbestaan.

Molens in het algemeen
We onderscheiden bij windmolens in hoofdzaak twee typen:
De standaardmolen en de bovenkruier. Hiervan afgeleid zijn vele soorten en typen, met onderlinge verschillen.

Standaardmolen
De standaardmolen is het eerste windmolentype, meestal van hout, dat in de geschiedenis bekend staat als water- en korenmolen. De eerste standaardmolens werden gebouwd door monniken in Noord Frankrijk en Duitsland. In Nederland werden de eerste standaardmolens vanwege het vele water gebruikt als watermolen.
De standaardmolen dankt zijn naam aan de grote paal of 'staanderd', waaromheen het hele molenhuis, met kap en wieken, draaide. Het molenhuis werd ook wel 'de kast' genoemd. Het molenhuis stond op een onderstel dat spits toeliep naar boven, ongeveer twee meter boven het maaiveld. Een nadeel van dit molentype was, dat alle transport van graan en meel naar en vanaf het molenhuis door weer en wind buitenom moest geschieden. De Berghemse Oude Molen op het Molenveld was een standaardmolen. Het op de wind zetten van het molenhuis, inclusief maalwerk (stenen, kap en wieken), het zogenaamde verkruien was zwaar werk.
Naast de standaardmolen verschenen rond 1650-1700 de bovenkruiers.

Bovenkruiers
In het bovenkruiers molentype kennen we ook weer een groot aantal verschillen. Maar een ding bleef hetzelfde: met het op de wind zetten, het verkruien, bleef de romp staan en draaide alleen de kap met de wieken. De romp vertoonde verschillende vormen. Hij kon van steen zijn, met riet gedekt of beplaat. Rond, zes-, of achtkantig zijn. Het grote voordeel van deze molen was dat het graan en het meel van onder de molen, dus van binnen uit, getransporteerd konden worden.
Enkele soorten bovenkruiers: grondzeiler, bergkorenmolen en stellingmolen.
De grondzeiler: het kruiwerk bevindt zich op het maaiveld, de wieken raken de grond bijna.
De bergkorenmolen: heeft hetzelfde systeem als de grondzeiler, maar stond hoger en kreeg dus meer windvang. De Berghemse Nooit Gedacht aan de Veldstraat was van dit type.
De stellingmolen: het kruiwerk stond op een stelling, van wel vier tot vijf meter hoog. De stelling werd later meestal dichtgebouwd en diende dan als opslagruimte en soms als woning van de molenaar. De Anna in het Durendseind te Berghem was een stellingmolen.

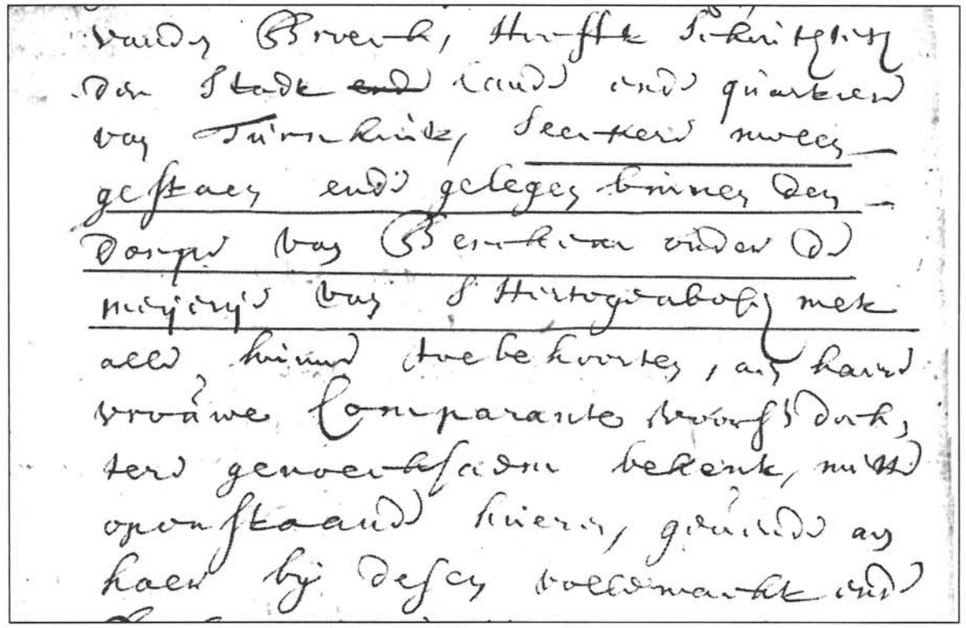

Stuk uit 1701 in het Oud Archief van Berghem. De 'eigenaar' van de molen wil de openstaande huur innen van een "seeckere molen gestaen ende gelegen binnen den Dorpe van Berchem onder de meijerije van S Hertogenbosch".

Het molenaarsbestaan
De molenaar, of mulder op zijn Brabants gezegd, was iemand die van de wind leefde. Hij was echter ook in hoge mate afhankelijk van de wind. Wanneer de wind goed was, en de boeren om meel verlegen zaten, kon je hem beter niet voor de voeten lopen. Op zo'n moment gold het spreekwoord: "Wie het eerst komt, het eerst maalt".
Was er echter weinig wind en ging het malen langzaam, dan werd er vaak in de nacht doorgemalen. Dit gebeurde in het donker of bij een olielampje dat geregeld uitwaaide in de tochtige molen. Ook was het in de molen vaak bitterkoud gedurende de winter.
De molenaar troostte zich dan met het volgende:
Het molenaars leven,
Heeft God ons gegeven,
Maar malen in de nacht,
Heeft de duivel uitgedacht.
De vroegmiddeleeuwse molenaars waren 'pachter van het gemaal' of zogenaamd zetbaas in dienst van de edelen, die eigenaar waren van de molen. De molenaars hadden een onzeker bestaan, omdat de molen nog al eens van eigenaar wisselde, door vererving of door deling van eigendom. Hier werd de molenaar vaak de dupe van.
Het eigendomsrecht werd door de adellijke families vaak betwist. In het Oud Berghems Archief komt een stuk voor, geschreven door secretaris

Molenaarsbriefje.
Etiket dat op de meelzakken werd bevestigd. Hierop noteerde de molenaar o.a.: inhoud, soort, gewicht en verdere bijzonderheden.

Withny, van maart 1701. In dit stuk eist een zekere Ernestie Catharina Florentina de Rijcquewaert de huur op van de Oude Molen op het Molenveld. Ernestie was gehuwd met Jonker Huibert van den Broek, Heer van Turnhout, enz. Ernestie had weer banden met de Heren van Oijen. De achternaam van haar moeder was De Landas. De familie Sweerts de Landas bewoonde van 1680 tot 1763 het kasteel van Oijen. Oijen behoorde tot Gelderland, Staten van Holland. We komen Ernestie later nog eens tegen in een lijst van eigenaars en molenaars van de Oude Molen.
Een apart verhaal is ook de beloning van de molenaar in vroeger tijden. De betaling geschiedde in tijd van dwang- of banmolens in natura. Met graan dat de molenaar uit de zakken schepte, het zogenaamde scheploon. Er bestaan vele verhalen in de geschiedenis van de molens over geschillen tussen boer en molenaar over het 'scheploon'.
Wanneer de boer naar huis reed met zijn meel en weer dacht te weinig meel over te hebben gehouden van zijn graan mompelde hij:
Mulder, Mulder Maele,
De duvel zal oe haele.
In de omgeving van Uden woonde een molenaar die het ook niet zo nauw zag met het 'scheppen'.
Een eenvoudige boer die met de molenaar in de kroeg zat, en de praatjes aanhoorde die de mulder kreeg door de vele borrels, droeg het volgende gedicht voor:
Ik vraag me af, met angst in harte
Hoe het de mulder zal vergaan
Als diejen schepper, met zijn schepper
Voor Scheppers, rechterstoel zal staan.

Op bepaalde plaatsen werden de molenaars beëdigd en in veel gevallen werden de 'scheppen' geijkt. Er werd echter niet bij verteld of de scheppen graan, glad afgestreken moesten zijn, of zo vol mogelijk. Er werd nogal eens geknoeid in de molen.
Hieruit ontstond het volgende gezegde:
Een haan op de molen, een hond bij de slager
En een rector bij de nonnen komen niks tekort.
Goede naam of niet, de molenaar in vroeger tijden moest wel van alle markten thuis zijn. Kleine reparaties deed hij zelf, voor het grote werk kwam de echte 'molenmaker'. Dit groot onderhoud werd meestal uitgevoerd in de stille tijd van malen, dit was normaal gesproken van het voorjaar tot de nieuwe oogst.
Een speciaal vak was het scherpen van de molenstenen, het zogenaamde 'billen'. De geoefende molenaar die goed gereedschap had, scherpe bilhamers, kon dat vaak zelf doen. Het werk werd echter ook vaak gedaan door de 'heggemulders', dit waren aan lager wal geraakte molenaars. Deze lieden trokken rond van molen tot molen en voor de kost, overnachting en de nodige borrels scherpten zij de molenstenen. Hun naam heggemulders kwam van de meikevers, ook mulders genoemd, die veel werden aangetroffen in meidoornheggen.
De molenaar was ook een zeer goede weerkenner. Aan de wind en de wolken zag hij of het goed maalweer zou worden.
Toch was het niet allemaal kommer en kwel in het vroegere molenaarsbestaan. Soms was er sprake van een vleugje romantiek wanneer de dochter van de boer, of de boerin kwam informeren of het graan gemalen was. Als de mulder dan boven in de molen bezig was met malen en door het geluid van de wind en herrie van het malen het roepen niet kon horen, moest er naar boven geklommen worden. Daar aangekomen wilde de molenaar wel eens even stoppen met malen en soms werd er wat gedold tussen de meelzakken. Dat heeft in vroeger tijden nog wel eens geresulteerd in een zogenaamd 'bestoven kind'.

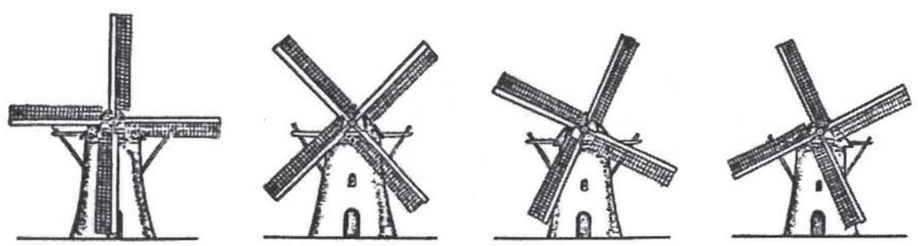

Molenaarstaal.
De molenaar sprak met de stand van de wieken. Enkele voorbeelden v.l.n.r.: Molen in rust (kort). Molen in rust (langere duur). Vreugdestand. Rouwstand.

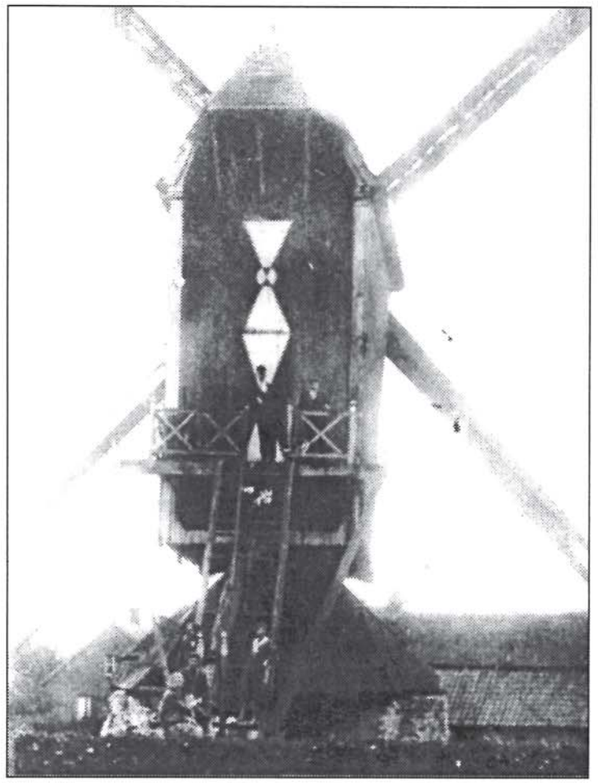

De Oude Molen op het Molenveld.

Een boerendochter was voor de molenaar een goede partij, wanneer er getrouwd moest worden. Vele verhalen deden de ronde over wat zich afspeelde op en rond de molen. Een kat die per ongeluk gemalen werd, een mulder die zich in zijn molen verhangen had en het spookte in de nacht op heel veel molens.

Ook kon de molenaar seinen met de molenwieken.
Een bepaalde stand in rust gaf aan collega-molenaars aan wanneer er bijvoorbeeld controleurs in aantocht waren. Ook werd met de stand van de wieken aangegeven of er droeve of blijde gebeurtenissen in de molenaarsfamilie waren. Al met al was het molenaarsbestaan voor 1800, zoals voor eenieder, hard werken voor het dagelijks brood en veel armoe.
Na 1800 kwamen veel molenaars in betere doen, omdat zij na de Franse tijd zelf meestal eigenaar werden van de molen en het scheploon vervangen werd door maalloon, uitgedrukt in geld. Er kwamen al gauw meer molens, wat weer resulteerde in hevige onderlinge concurrentie. Toch kregen veel molenaarsfamilies meer aanzien. Tussen 1850 en 1940 behoorden veel molenaars tot de notabelen van dorpen en steden.
Na 1950 ging het snel achteruit met het echte molenaarsberoep door o.a. mechanisatie. Veel molenaars schakelden over op 'hamermolens', aangedreven door stoom-, diesel- en electromotoren.
Daarbij kregen de molenaars concurrentie van de Aan- en Verkoop-coöperaties. Veel molenaars begonnen naast hun molen dan ook een veevoeder- en kunstmesthandel.
Voor meer details over molens en molenaars zijn vele boeken in de Brabantse Bibliotheken beschikbaar.

De molens in jaartallen

De Oude Molen op het Molenveld

1661 Oudste stuk in het Oud Archief van Berghem waarin de molen wordt genoemd. Op 7 november van dat jaar verkoopt Jacob Thonissen van Buegen "teulland bij de Berchemse meullen".
1668 Op 24 maart 1668 schenkt Johan Guiliam van der Schueren, heer van Brugge, Lille etc., de onverdeelde helft van vier dwang- en banmolens in Oss, Berchem, Heesch en Nistelrode aan Cornelis van Boxmeer, notaris te 's-Hertogenbosch.
1687 Op 30 juli vindt er een transport van opstallen plaats.
Van 1687 tot 1700 is de molen eigendom van Phillips de Rijcquewaert.
1696 Peter Ermers pachter van het gemaal, windmolen.
Een zekere Jan Jansen is molenaar te Oss en Berghem.
We komen zijn naam vaak tegen in het Oud Archief van Berghem. Hij was gehuwd met Claiske Bijlen. Zoon Aart wordt in 1699 molenaar op de Oude Molen.
1697 Nicolaas de Leeuw, pachter van het gemaal.
1698 Evert Looijer, pachter van de Coornwindmolen.
1699 Aart Jansen is molenaar op de Oude Molen. Hij huurt Atonie Lodders voor twee jaar in als knecht.
1700 Florentina Virginia de Landas, weduwe van Philips de Rijcquewaert, verpacht de molen voor zes jaar aan Aart Jansen. Familie van Florentina bewoonde in die tijd het kasteel van Oijen.
1701 Ernestie Catharina Florentina de Rijcquewaart, dochter van Phillips, gehuwd met Jonker Huijbert van den Broek, Heer van Turnhout enz. eist de openstaande huur op van een "seeckere molen gestaen ende gelegen binnen den Dorpe van Berchem onder de meijerije van S Hertogenbosch".
1703 Aart Jansen, mulder, huwt met Johanna Jan Lammers.
De Coornwindmolen loopt tijdens een storm, die sinds mensenheugenis niet meer is voorgekomen, zware schade op.
De schepenen komen op de molen kijken.
1708 Aart Jansen wordt vermeld als 'de gewesene molenaar'.
1711 Jacobus van Roij wordt de nieuwe molenaar.

Jammer genoeg, wordt ons dorp ontsierd door het slopen van de twee molens van de Kinderen Megens. De standaardmolen op het Molenveld, was reeds jaren niet meer in gebruik en nu de achtkant „Nooit Gedacht" begon te ontzakken en zoodoende is afgekeurd, zijn zij tot sloopen overgegaan.

Bericht in "De Stad Oss" van dinsdag 5 maart 1929. Er is een begin gemaakt met de sloop van de standaardmolen op het Molenveld en de achtkant "Nooit Gedacht".

1711-1732 Otto van Ingen wordt eigenaar van de 'Coornwindmolen'.

1732 Dirkske van Hoek, weduwe Otto van Ingen, verhuurt de 'Coornwindmolen en de Rosmolen' aan Jan Schuurmans, een zoon van haar tweede echtgenoot Jan Schuurmans.

1736 Boedelscheiding bij Jan Schuurmans, gehuwd met Dirkske Hoek, eerder weduwe van Otto van Ingen.
De 'Coornwindmolen en de Rosmolen' worden niet gedeeld en blijven dus familiebezit.

1767 Inventarisatie bij Willemijn Hoek, weduwe van Jan Schuurmans, de molenaar.

1772 Beschrijving van de 'Coornwindmolen' op het Molenveld bij een taxatie/boedelscheiding.

1791 Arnoldus van de Wiel, zoon van Laurens van de Wiel, gehuwd met Maria Schuurmans, wordt molenaar. Hij verhuurt de molen en de bierbrouwerij die bij de molen hoort aan Peter Schippers.

1798 Verkoop van het aandeel in de molen van voorheen Jan Schuurmans aan Arnoldus van de Wiel.

1805 Arnoldus van de Wiel molenaar te Berghem. Of deze Arnoldus de voorvader van de huidige familie Van de Wiel in Berghem is, is nog een open vraag. Toen Arnoldus de molen erfde, of gedeeltelijk kocht, hoorde er een bierbrouwerij bij. De molen blijft lang in de familie Van de Wiel.

1878 Pas in dit jaar zien we Bernardus Houben als molenaar-eigenaar van de Oude Molen en de inmiddels gebouwde Nooit Gedacht.

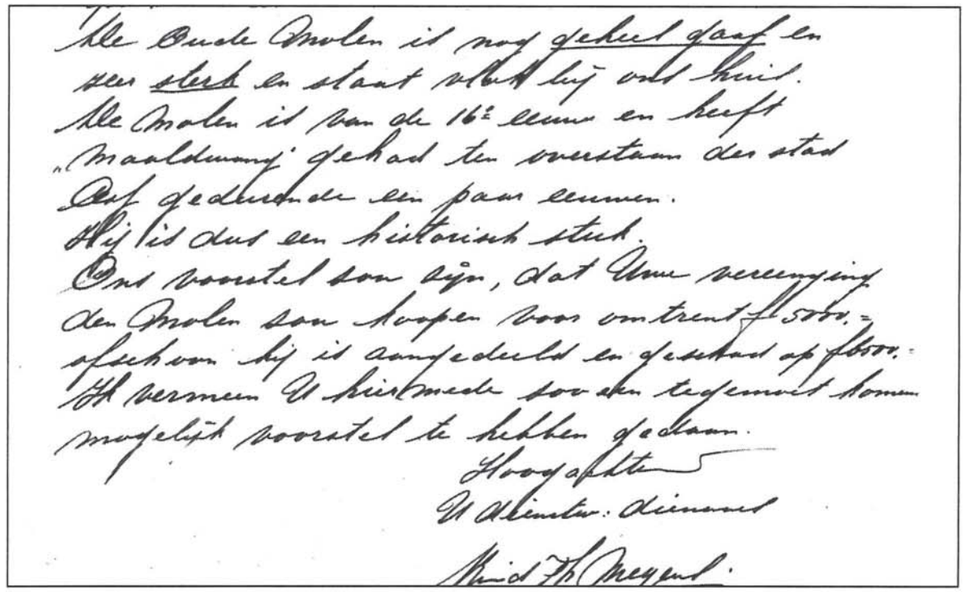
De Oude Molen is nog geheel gaaf en
zeer sterk en staat altijd bij ons hier.
De Molen is van de 16e eeuw en heeft
„Maaldwang" gehad ten overstaan der stad
Aalst gedurende een paar eeuwen.
Hij is dus een historisch stuk.
Ons voorstel zou zijn, dat Uwe vereeniging
den Molen zou koopen voor omtrent fl 5000.-
afgezien hij is aangedeeld en geschat op f 8000.-
Wij vermeen U hiermede zoo den tegenwoordigen toestand
mogelijk voorstel te hebben gedaan.
Hoogachtend
U dienstw. dienaar
Namens Th. Meijerd.

1926. Gedeelte uit brief Kinderen Megens aan 'Vereeniging De Hollandsche Molen'.

1882 Arnoldus Klerks, eigenaar en molenaar van de Oude Molen en de Nooit Gedacht.

1911 Isodorus Megens wordt molenaar. Isodorus is een telg uit de Berghemse familie Megens, die terug te vinden is tot ongeveer 1400 in het boek "Mijn naam is Megens". Isodorus Megens pakte de zaken stevig aan. Hij was al eerder actief als molenaar op De Anna. Na enkele jaren zijn alle drie de Berghemse molens in bezit van deze molenaars Megens. Isodorus huwde Catharina Hol uit Dieden. Zij kregen zeven kinderen, waarvan er vier molenaar werden (twee zoons en twee dochters). En een dochter trouwde met een molenaar.

1925 Ardina en Anna Megens, dochters van Isodorus, die inmiddels overleden was, zijn molenaar op de Oude Molen. Maar drie molens was te veel voor Berghem. Er werd dus 'gesaneerd'.
De Oude Molen was niet meer rendabel en de Nooit Gedacht, die begon te verzakken, werd afgekeurd en daarna gesloopt.
De Oude Molen werd niet zo maar gesloopt. Er is een uitgebreide briefwisseling bekend tussen de Kinderen Megens en het Berghemse Gemeentebestuur enerzijds en Vereeniging De Hollandsche Molen anderzijds. Zelfs de Minister van OK & W kreeg nog een brief, maar het mocht allemaal niet baten.
De Kinderen Megens kregen geen cent subsidie om hun Oude Molen voor Berghem te behouden. De molen werd dus jammergenoeg afgebroken in 1929.

Molenaarshuisje bij de Nooit Gedacht op 't Veld. Nu hoek Parlevlietstraat-Veldstraat.

De Nooit Gedacht op 't Veld

1832 Volgens oude gegevens (kadasternummers) stond er op deze plaats aan de Veldstraat een rosolie- en of een rosgrutmolen van Dirk van Poppelen, later van Bernardus Joseph Hubert Houben.

1878 Bernardus Houben, zoon van Bernardus Hubert bouwt de Nooit Gedacht en is ook eigenaar, van de Oude Molen.

1882 Arnoldus Klerks eigenaar-molenaar van de Nooit Gedacht en de Oude Molen. Mogelijk is Henricus J. van der Putten, molenaar van De Anna, ook nog een paar jaar molenaar op de Nooit Gedacht geweest.

1914 Isodorus Megens: eigenaar-molenaar.

1925 Johannes Megens, zoon van Isodorus, molenaar en voor een gedeelte eigenaar (Kinderen Megens).

1929 De molen wordt afgebroken, wegens verzakking. Over de Nooit Gedacht is niet veel meer bekend. De molen aan de Veldstraat moet wel een markant punt geweest zijn in het dorp, vanwege zijn hoge stand (op een berg).

De Anna aan de Stokkesteeg in het Durendseind

1886 Cornelis van den Eertweg vraagt aan het Gemeentebestuur van Berghem vergunning voor het bouwen van een windkoren- en oliemolen. Cornelis kwam uit Woensel.

Familie Megens-Hol. V.l.n.r.: Johannes, vader Isodorus, Adrianus, Antonius (Toon), een dienstbode, moeder Catharina, Hanneke en Anna. Voor: Dina en Maria.

1888/'89 In die jaren wordt de molen gebouwd. Over een oliemolen wordt niet meer gesproken.

1891 Er wordt een bijbouw geplaatst bij het molenhuis.

1905 Isodorus Megens. Eigenaar-molenaar op De Anna.

1925 Antonius Megens wordt eigenaar-molenaar van De Anna. 'Toon de Mulder' was de laatste nog op de wind malende molenaar. Tot in ongeveer 1950.

1938 De molen wordt voorzien van 'Van Bussel'-stroomlijnwieken (kon men malen met weinig wind).

1955 In de molen werd alleen nog elektrisch gemalen. Het bedrijf werd op een andere plaats (Burg. van Erpstraat-hoek Waterstraat) voortgezet. De molen, inclusief het molenhuis, werd verkocht aan agrariër M. van Dinther.

1970 De Anna gaat verloren bij een rampzalige brand.

De molenaarsfamilie Megens

1. Isodorus Megens: van hem is bekend dat hij de zoon was van een koopman-strodekker. Isodorus kreeg rond 1910 het hele 'molengebeuren' in Berghem in handen. Van zijn kinderen werden er ook enkele molenaar, zelfs ook twee dochters (zie de Oude Molen en de Nooit Gedacht). Maar na de sloop van deze twee molens bleef alleen Antonius 'Toon de Mulder' als molenaar op De Anna.

Verdere familiegegevens in het boek: "Mijn naam is Megens".

Familie Megens-van den Hoogen. V.l.n.r.: Mieke, Cissi, Rina, Ria, vader Toon, Frans, moeder Antonia, Adriaan, Theo, Jan. Voor: Joke en Treesje.

Op zondag 1 augustus 1954 draagt pater Theodardus Mergens (carmeliet) zijn eerste H. Mis op in de parochiekerk te Berghem. Voor De Anna in het Durendseind gaatde molenaarszoon met vader Toon en moeder Antonia op de foto.

2. Toon Megens: zoon van Isodorus (vierde kind). Deze molenaar is de laatste telg uit de familie Megens die nog op een korenwindmolen de kost verdiende. Toon trouwde in 1925 met Antonia van den Hoogen uit Schaijk. In het Durendseind werd zij 'Tonia de Mulder' genoemd. Zij kregen een gezin van tien kinderen. Ik weet uit mijn jeugd (de oorlogsjaren), toen ik nogal eens op de molen kwam, dat er stevig aangepakt werd op de molen. Er was zelfs een dochter van Toon die er regelmatig meehielp, ook met het laden en lossen van graan en meel. Toen Toon stopte met de molen nam zijn zoon Adriaan de maalderij en veevoederhandel over. Het bedrijf werd voortgezet aan de Burg. van Erpstraat, op enige afstand van de molen. Zoon Frans was al een maalderij en veevoederhandel begonnen aan de Julianastraat in Berghem.

De eigenaar van molen De Anna werd Mies van Dinther, een agrariër uit Oss. Hij was de molen veel liever kwijt dan rijk. Het was voor hem een: "sta in de weg". Van Dinther bood de molen, met de bijbehorende bedrijfsruimte, voor f. 14.000,- te koop aan aan de Gemeente Berghem. Dat vond de toenmalige Gemeente Berghem echter te veel, temeer, omdat er nog geen bestemming voor de molen gevonden was.
Die bestemming, zou kunnen zijn: a. bewoning door een particulier; b. jeugd onderkomen - dit laatste was zeer tegen de zin van de eigenaarbewoner Van Dinther; c. onderkomen van bv. een heemkundevereniging (maar die bestond toen nog niet).
De verkoop aan de Gemeente Berghem ging dus niet door, temeer, omdat een aanvankelijke particuliere gegadigde zich terugtrok en er geen nieuwe kandidaten gevonden werden. Lang voordat de molen afbrandde, op 28 juni 1961, werd er een bezoek gebracht aan de molen, door Dhr. De Koning van de Vereniging De Hollandsche Molen, als adviseur van deze club. Eigenaar was toen reeds enige jaren familie Van Dinther. De Koning schatte de waarde van de molen met de bijgebouwen op ongeveer 10.000 gulden. Ook maakte hij een overzicht van wat er gerepareerd moest worden. Of er ook een lijst bijgedaan is met de eventuele kosten is niet bekend. De molen was toen al vijf jaar buiten gebruik. Een en ander is toen wel besproken met de Gemeente Berghem. In februari 1965 werd De Anna op de voorlopige monumentenlijst geplaatst.

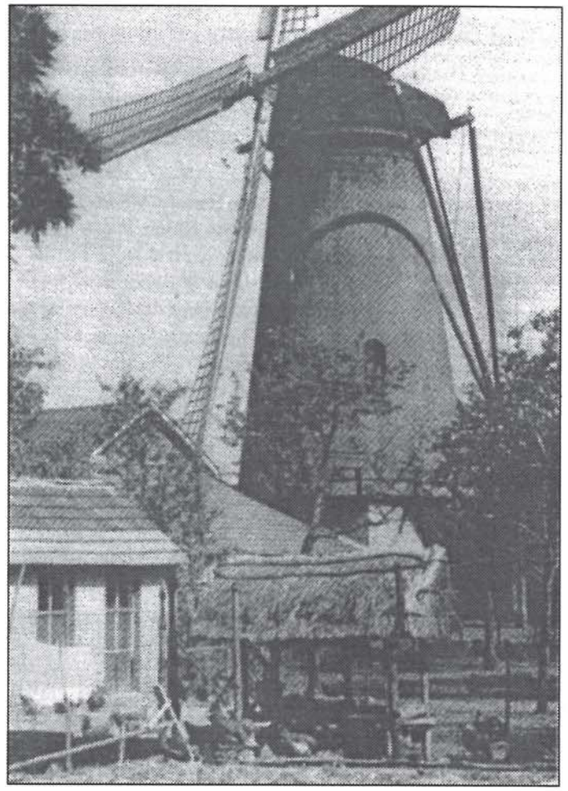

1956. Molen De Anna in het Durendseind, gefotografeerd vanuit de Halve Morgensstraat.

De rampzalige brand
Op 4 juni 1970 ontstond er brand in de molen De Anna. De brand ontstond volgens het "Brabants Dagblad" door kinderen die met vuur speelden. Over de brand deden vele verhalen de ronde. Maar een ding is zeker, met de brand ging een van de mooie herkenningspunten van Berghem, maar vooral van het Durendseind, verloren. Van de brand zijn naast de vele verhalen ook talloze foto's, film- en video-opnamen in omloop. Het verhaal was, als na elke brand: "Het is jammer wat we kwijt zijn, maar we komen er wel weer bovenop". In het geval van De Anna wordt dat heden ten zeerste betwijfeld.

Plannen en wensen...
In het "Brabants Dagblad" van 10 november 1995 staat een artikel over molenbouwer Coppes uit Bergharen. In dit stuk wordt een plan tot restauratie van De Anna uit de doeken gedaan. Ook dit plan verdween weer in een bureaula of archief.
Op negen december 1995 vinden we weer een bericht in bovenvermelde krant. De kop luidt: "Geen geld voor de restauratie van

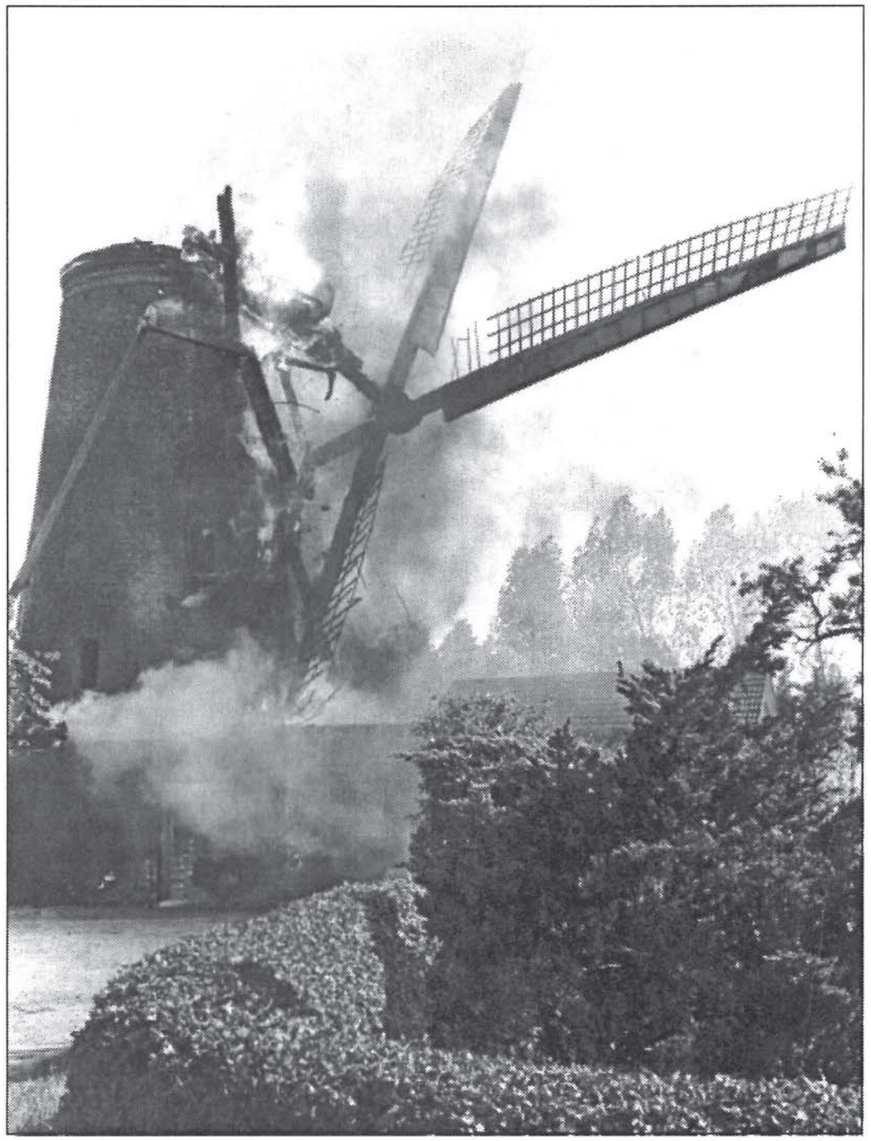

Op 4 juni 1970 brandde molen De Anna in het Durendseind geheel uit. Zelfs de kap met de wieken kwam naar beneden.

De Anna." De dan inmiddels drie jaar bestaande Heemkundevereniging "Berchs-Heem" was zeer teleurgesteld. De kosten waren te hoog, meer dan één miljoen gulden.

Adriaan Megens vertelt:
"Bè ons op de meule"
In de winter 1937/'38 is de hele kap, met de wieken, van de molen gewaaid. De molen is hersteld en voorzien van 'Van Bussel' wieken.

Twee kinderen van Toon, Cissi en Theo, zijn ooit door het onderste luik in de molen naar beneden gevallen. Gelukkig hielden zij er geen blijvend letsel aan over. Adriaan viel bijna naar beneden, maar werd nog net op tijd gegrepen door vader Toon. Beneden in de molen stond juist bakker Jas van Grunsven (de fut) met de mand op zijn bakkersfiets open. Jas riep: "Spring maar in de mand." Maar dat is dus niet gebeurd.
In de oorlog werd de molen bezichtigd door militairen, maar is nooit als uitkijkpost gebruikt. De militairen voelden zich niet thuis in de molen, want als hij begon te draaien werden zij angstig. In de oorlog werd er door controleurs van de VVO (Voedsel Voorziening Oorlogstijd), toegezien op de gang van zaken in de molen. Er mocht bijvoorbeeld 's nachts niet gemalen worden. Om een en ander te omzeilen, ten behoeve van de klanten, werden er allerlei foefjes bedacht. Ook op het verzegelen, met loodjes, van de zakken graan en meel en van de maalinstallatie had Toon een oplossing gevonden om toch te kunnen malen en zijn klanten ter wille te zijn. Er is zelfs een keer in de molen door een controleur, gewapend met een pistool, op een klant van Toon geschoten. Waarom en of de klant geraakt werd, is niet bekend. Toon en zijn zoon Adriaan vluchtten toen snel het woonhuis in. Op een keer met Allerzielen, twee november, de molen was al eigendom van Mies van Dinther, kom ik met vrouw en kinderen, per auto, van de Koolwijk en zie al op afstand de molen met geweld draaien. Ik ben snel naar de molen gegaan en heb de molen nog op tijd kunnen stoppen. Voordat hij heet liep, en... in brand vloog. Wat was het geval: De kinderen van Mies hadden de molen los gemaakt en op de wind gezet.
Volgens Adriaan gebeurde er eigenlijk niks aparts op de molen. En als er soms problemen of verschillen waren, we kwamen er altijd, naar ieders tevredenheid, uit. Want, zo zegt Adriaan:
"God en de mulders kunnen alles scheiden".

Antoon Gremmen

Met dank aan molenaarszoon Adriaan Megens voor de gegeven adviezen en molenkenner en onderzoeker Jos Broeksteeg, die de eerste aanzet voor dit artikel gaf.

Samenstelling, bronnenonderzoek, foto's:
Antoon Gremmen. Archief Jos Broeksteeg. Archief familie Megens.
Transcripties oud schrift Hans van den Hurk.
C.R. Hermans, aantekeningen molen 1668. Prov. Gen. Den Bosch, h.s. B 50.
Streekarchief Brabant Noordoost, Oss, fotocollectie Daan Scholte.
Streekarchief Brabant Noordoost, Oss, Oud Archief Oss, Oud Archief Berghem.
Streekarchief Brabant Noordoost, Oss, Stad Oss, De Sirene/Brabants Dagblad.
J.H. Luijerink, *Berchem in Akten 1656-1810*, Berghem 1993.
A.M.H. Megens-Linders, *Mijn naam is Megens*, Heeze 1999.
Bernhard van Dam, *Oud Brabants Dorpsleven*, Stichting Brabants Heem.
Vereniging De Hollandsche Molen, Amsterdam.

ARCHEOLOGIE IN EIGEN TUIN
BODEMVONDSTEN IN DE WATERSTRAAT

Matt Megens archeologisch aan het werk in zijn voortuin aan de Waterstraat.

Voor veel leden van de heemkundevereniging is dit verhaal langzamerhand wel (gedeeltelijk) bekend. Toch, op verzoek van de redactie, hierbij nog een keer het relaas van een interessante speurtocht door Tuureinds verre verleden op papier.

Mijn vader roemde altijd de kwaliteit van zijn groenten uit eigen tuin. Zelf graaf ik liever een meter dieper en voel dan de spanning van een avontuurlijke ontdekkingsreis door 1000 jaar Tuureindse geschiedenis.

Vooraf kort even iets over mezelf, ik ben lid geworden van de heemkundevereniging omdat ik belangstelling heb voor geschiedenis in het algemeen en de lokale geschiedenis in het bijzonder.
Dat wat we zijn en hoe het hier is, is immers het (tijdelijke) sluitstuk van hetgeen zich voor ons bestaan heeft afgespeeld. Dat geldt voor mijn gevoel nog sterker voor de regionale geschiedenis van eigen stad, dorp of streek.
In 1984 hebben wij de tot eenvoudige noodwoning verbouwde schuur aan de Waterstraat 4A gekocht. We hadden er toen al een aantal jaren als huurders gewoond.

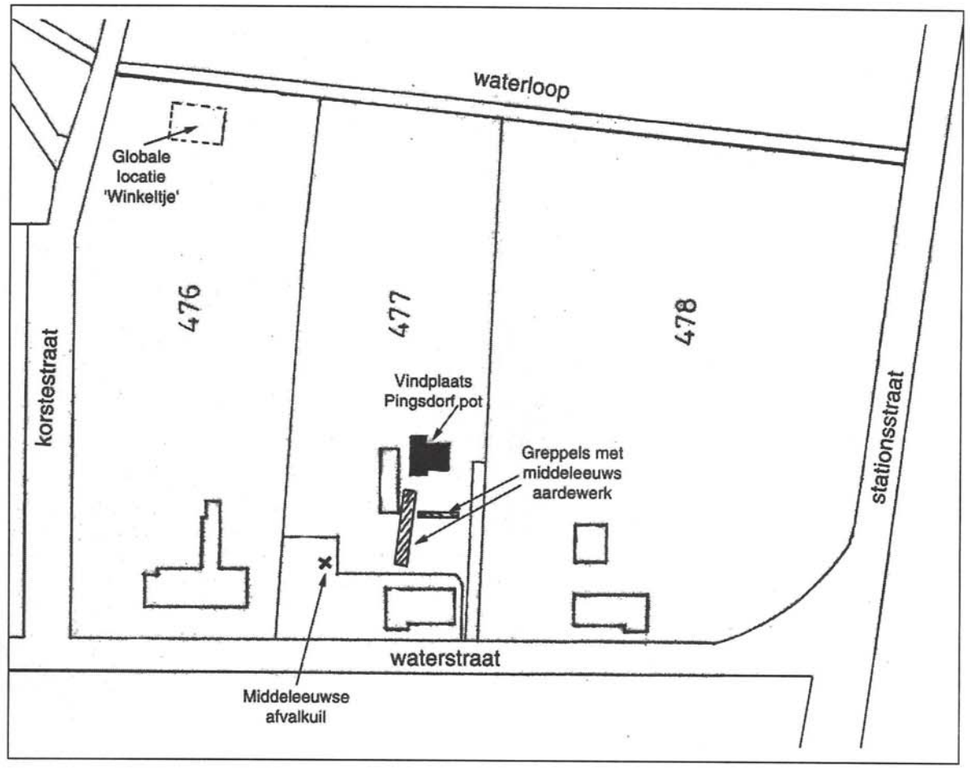

Situatieschets locatie Waterstraat 4a en directe omgeving.

De eerste sporen

In 1980 kocht ik samen met mijn broer John een metaaldetector. Destijds voor een, in onze ogen, astronomisch bedrag.
Een apparaat wat maar weinig mogelijkheden had, maar toch redelijk werkte. We kregen daardoor een venster op de wereld onder ons, vol verborgen schatten en sporen van onze voorvaderen.
Uiteraard zochten we ook onze eigen omgeving af. Ons pap vertelde ons van een boerderijtje wat ooit achter op het latere perceel van Ceel van den Heuvel had gestaan.
De toenmalige vooroorlogse bewoners dreven als bijverdienste een klein snoepwinkeltje. Bij die schaarse gelegenheden dat er een halve of hele cent thuis vanaf kon, werd zondags de gang naar het winkeltje gemaakt om daar de keus uit de uitgestalde waar te maken.
Er liep een voetpad langs de sloot die nu nog de afscheiding tussen de percelen aan de Waterstraat en Deursenseweg vormt.
Dat de cent niet altijd even goed in de kinderknuistjes bewaard bleef speelde ons bij de zoektocht natuurlijk in de kaart en langs het pad vonden we ongeveer 30 verschillende muntjes, beginnend met duiten

rond 1700 tot de zinken munten uit de tweede wereldoorlog. Alles overigens zonder enige waarde, behalve dan als curiositeit, aangetast door jarenlange bemesting, landbewerking en ligging in verzuurde zandgrond.
Op het land van Piet van de Coevering vonden we ook wat muntjes, een crucifix, een 'schabbelier' en bovenal een onstellende hoeveelheid melkdoppen van zuivelfabriek de Combo en/of de Maasvallei in alle mogelijke kleurschakeringen en variëteiten.
"Met Melk Meer Mans" moet vooral tijdens de destijds zware landarbeid een gevleugeld gezegde zijn geweest.

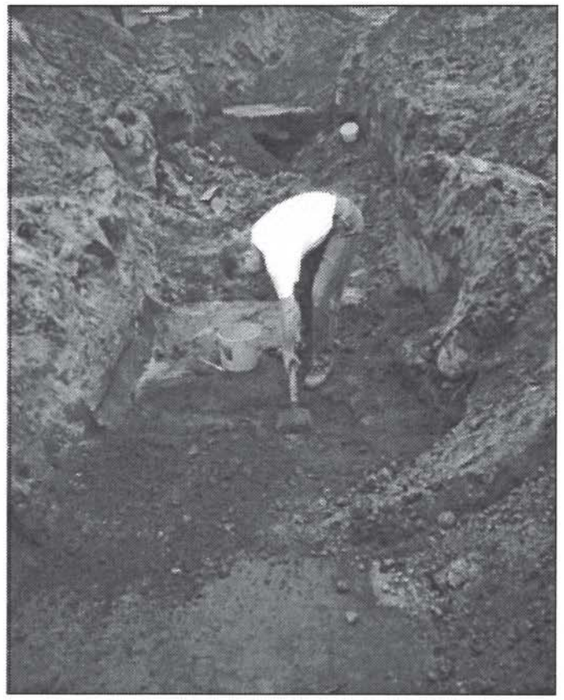

De tuin veranderde in een compleet loopgravenlandschap.

Op de kleuterschool was het in de vijftiger en zestiger jaren een goed gebruik, het destijds schaarse en dure zilverpapier, in te leveren in ruil voor speelgoed prullaria. We zongen daarbij uit volle borst dat we op die manier de negertjes uit Borneo aan een prachtige radio zouden helpen. In het detectortijdperk wensten wij vaak dat de Borneose negertjes zelf op het land van Piet van de Coevering waren komen zoeken. Er lag vast en zeker voor 10 radio's zilverpapier!
Ook, maar dat blijft zo bij elke zoektocht met een metaaldetecor, barstte het van de stukken prikkeldraad, kettingschakels, ringen van karren, paardentuig, en veel onidentificeerbare andere ijzeren rommel.
We bedachten er destijds een aparte term voor, afgeleid van UFO's kwamen wij op WULO's wat zoveel betekende als Worthless Unidentified Laying Objects, dan wisten we tijdens onze gezamenlijke tochten al snel waar het over ging.
Op onze grond, met name in de groententuin kwamen met enige regelmaat scherven en delen van aardewerk, pijpenkopjes e.d. aan de oppervlakte. We gaven hier verder weinig aandacht aan en konden nog niet vermoeden wat zich wat verder onder het oppervlak zou bevinden.

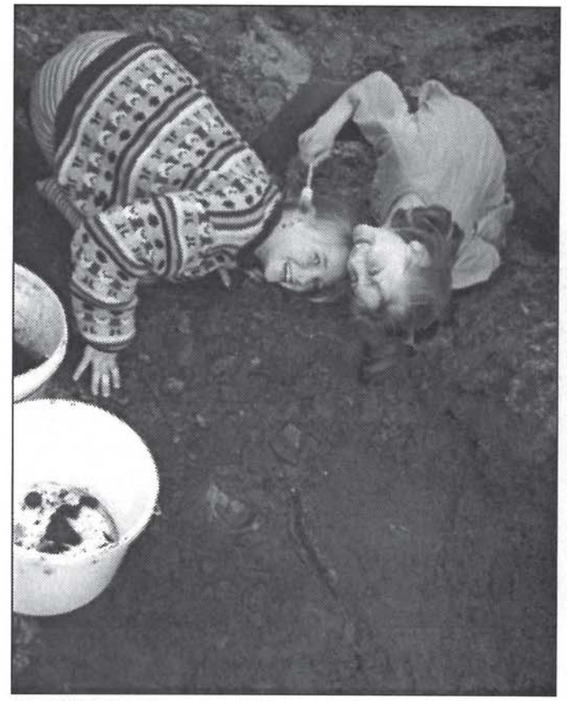

Jonge archeologen in de dop, Hanneke en Sophie Megens helpen een handje mee en graven met mes en vork.

Nieuwe vondsten, verder terug in de tijd

In 1988 werd het tijd voor een zandbak voor onze dochter Hanneke. Mijn vrouw stelde voor om alle zwarte grond uit te graven en het gat tot de gele grondlaag weer te vullen met geel zand.
Zo gezegd zo gedaan, totdat ik in een hoek van de zandbak op een zwarte laag stuitte, die duidelijk anders van structuur en geur was dan het reeds verwijderde deel en ook veel dieper doorging. Uit de schuine hoek bleek dat het een deel van een oude sloot of waterloop was waaruit o.a. verschillende fragmenten van een middeleeuwse kogelpot kwamen, gedateerd rond 1300. Onvoldoende stukken om te komen tot een reconstructie van de pot, maar toch een mooie vondst.
Broer Will, reeds vaker actief geweest in de Archeologische Werkgroep Oss, betrokken bij met name de Romeinse opgravingen op Ussen, raakt zeer enthousiast. Hij heeft door zelfstudie en interesse behoorlijk wat kennis van zaken en een aantal boeken over aardewerk uit de Middeleeuwen zodat hij e.e.a. kan benoemen en globaal de ouderdom kan bepalen.
Een klein half jaar later is het weer raak. Onze buurman Will van der Steen gaat een pomp slaan en gebruikt als waterreservoir twee regentonnen, aangesloten op de regenwaterafvoer van zijn tuinhuis.
De tonnen graaft hij in en hij stuit daarbij ook op een grote hoeveelheid sterk verschillende scherven, liggend op 60 cm tot 1,20 meter onder het maaiveld. Hij weet van mijn belangstelling voor deze materie en is zo vriendelijk om onze Will en mij de kans te geven de ingegraven tonnen te verwijderen, en de Middeleeuwse afvalkuil aan een nadere inspectie te onderwerpen. Er komt nog meer materiaal naar boven. Jammer dat de avond valt en we slechts een korte blik kunnen werpen, het verlangen om de hele tuin rigoreus op zijn kop te zetten moet het afleggen tegen het plan van de buurman om de zaak in orde te maken.

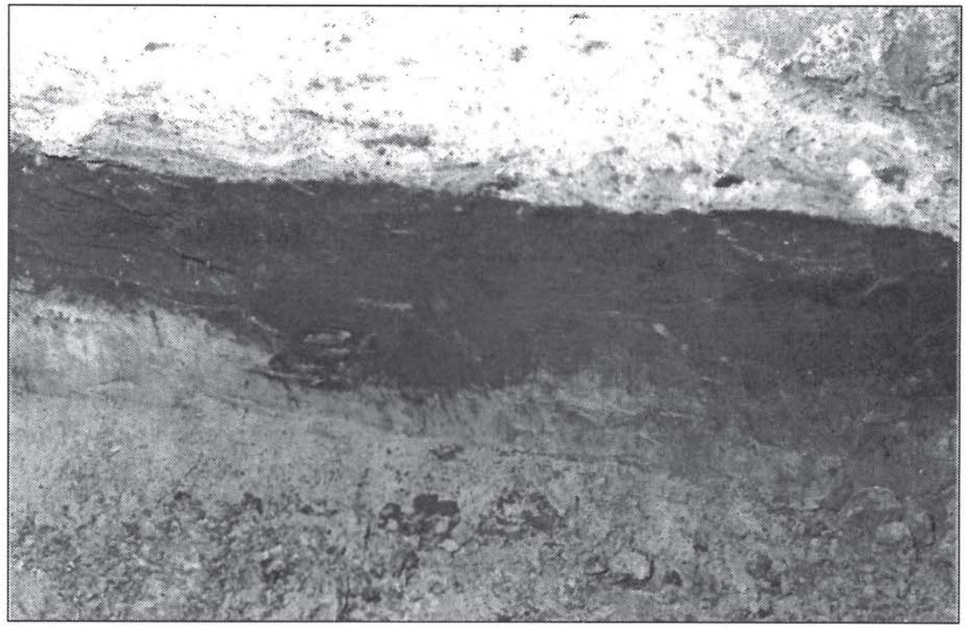

Dwarsdoorsnede van een sleuf. Het donkerkleurige gedeelte is een gedempte sloot.

De vondst wordt via Gerard van Alphen, lid Archeologische Werkgroep Oss, gemeld bij de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek.
Er zijn weer veel verschillende fragmenten aardewerk uit een periode van grofweg 1300 tot 1700, maar steeds onvoldoende om iets compleet te reconstrueren.

Een aardige anekdote in dit verband
Rond de afgifte van een bouwvergunning voor onze woning rijzen later nogal wat problemen, omdat de noodwoning onvoldoende lang bewoond zou zijn. Met name GS in het provinciehuis is het met de gemeentelijke afgifte van de bouwvergunning niet eens.
Tijdens een hoorzitting over de afwijzing bouwvergunning mag ik ook een duit in het zakje doen. Gewapend met een doos vol scherven en een kopie van een artikel in Brabants Heem over de vondst van de Middeleeuwse afvalkuil, kan ik overtuigend aantonen dat er meer dan lang genoeg op onze grond wordt gewoond.
Gedeputeerde Brugman is geamuseerd, strijkt over zijn hart en verleent ons het felbegeerde document.
U ziet, scherven brengen soms zeer veel geluk!

In 1990 beginnen we met de nieuwbouw van ons huis.
Tijdens het uitgraven van de bouwplaats blijkt een slootje dwars onder de toekomstige woonkamer door te lopen, duidelijk herkenbaar zwart afgetekend tegen de verder gele ondergrond.

Een kist vol ongesorteerde scherven.

Ik heb mijn handen vol aan het aansturen van de machinist, weer is het onze Will die met een scherp oog de boel in de gaten houdt en een partij scherven met de schep uit de zwarte grond blootlegt.
De volgende dag belt hij me om eens te komen kijken wat het resultaat is, hij heeft na behoorlijk wat gepuzzel de eerste reconstructie van een pot kunnen maken. Er ontbreekt nogal wat, maar aan een zijde is hij compleet, inclusief de decoratie. Het blijkt een zgn. Pingsdorf pot te zijn, afkomstig uit Duitsland aan de Rijn ter hoogte van Zuid Limburg, gedateerd 1100-1150.
Als ik een aantal jaren later in Museum Het Prinsenhof in Delft kom, blijkt in de kelder het oudste stuk aardewerk wat in Delft gevonden is ook een Pingsdorf pot te zijn. Ik heb ze niet naast elkaar kunnen zetten, maar ik zou bijna zeggen dat ze door

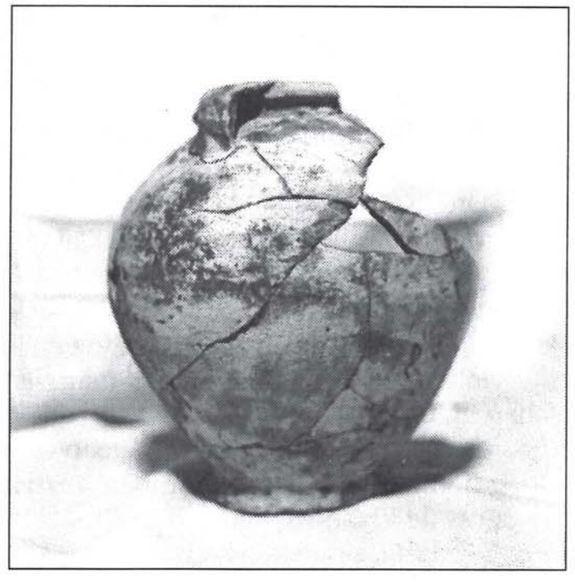

Pingsdorf pot, gedateerd 1175-1225.

Teleurstelling. Na het opruimen van de schuur wordt er niets belangrijks gevonden. V.l.n.r.: Sophie Megens, Peter van Nistelrooij, Matt Megens en Lex Pinkse.

dezelfde pottenbakker gemaakt zijn. Prachtig dat ik thuis zoiets gewoon in een vitrinekastje heb staan. Ik voel me de koning te rijk.
In augustus 1996 brandt ten gevolge van kortsluiting de schuur uit 1861, die bij ons voor het huis staat, tot de grond toe af. Ik neem me voor om bij het opruimen van de resten de tijd te nemen voor grondig onderzoek. In oktober zijn we zover dat we laatste restanten met de kraan kunnen gaan verwijderen. Gerard van Alphen, Peter van Nistelrooij en notaris Lex Pinkse, allen lid van de Archeologische Werkgroep Oss, worden uitgenodigd om 's morgens aanwezig te zijn, omdat ik uit de richting van de eerder gevonden sloot afleid, dat er waarschijnlijk ook op deze plek meer in de grond aanwezig moet zijn. Mocht dat niet zo zijn dan behoor ik tot een select gezelschap dat zijn tuin nog door een notaris om heeft laten spitten.
Omzichtig starten we de operatie en helaas vallen de resultaten tegen. Ik ben er vanuit gegaan dat de grond onder de schuur nauwelijks verstoord is, dat is niet het geval. De eerste 60 cm is behoorlijk omgewoeld, rijk aan puin en verschillend van kleur. Bij het uitgraven van de gierkelder naast de schuur vinden we wel wat, maar het mag geen naam hebben, een paar scherven en wat afwijkende verkleuringen in de grond, het wordt voorzichtig uitgegraven, geen verdere vondsten. Rond de middag houden mijn gasten het voor gezien en gaan ze naar huis, tegen twee uur is de kraanmachinist klaar, het terrein is enigszins geëgaliseerd en hij vraagt of we stoppen. Met de

Nog enkele proefsleuven worden opengelegd. Matt Megens komt in een van de sleuven in een archeologisch Walhalla.

gedachte "nu of nooit", besluit ik nog een poging te wagen, ik vraag hem om twee proefsleuven van ongeveer 80 cm diep met een tussenruimte van ±10 meter en een lengte van een meter of 15 open te leggen. Hij kijkt me zeer verwonderd aan, maar 'wie baas is bakt koek' en betaalt bovendien, dus hij hervat het werk.
Al snel krijg ik het gelijk alsnog aan mijn kant, op verschillende plaatsen tekenen zich duidelijke zwarte verkleuringen tegen de gele ondergrond af. Ik geef de richting aan en laat nog een derde sleuf, haaks op de twee andere open leggen.
(N.B. een zwarte verkleuring in een gele ondergrond geeft aan dat de grond ter plaatse verstoord is geweest, er is dus gegraven. Van oudsher werden sloten en putten als ze in onbruik raakten, gedempt met afval en aarde, grote kans op een vindplaats dus.)
De machinist laat een compleet loopgravenlandschap achter als hij rond half 4 vertrekt. Ik spring hooggespannen in een van de sleuven en kom in een archeologisch Walhalla. Bij het voorzichtig blootleggen en uitgraven komt bij praktisch elke schep wel iets boven de grond, het is ongelooflijk. Ik bel met Gerard, Peter en Lex om ze op de hoogte te brengen. Twee van hen komen de volgende morgen, op zondag, terug om enthousiast mee te graven en zijn ook onder de indruk van de rijkdom en schakering aan vondsten. Wat wel tegenvalt is de versnipperdheid en het feit dat ook nu weer praktisch geen complete potten uit de scherven te herstellen zijn.

Versieringen, motieven op aardewerk scherven

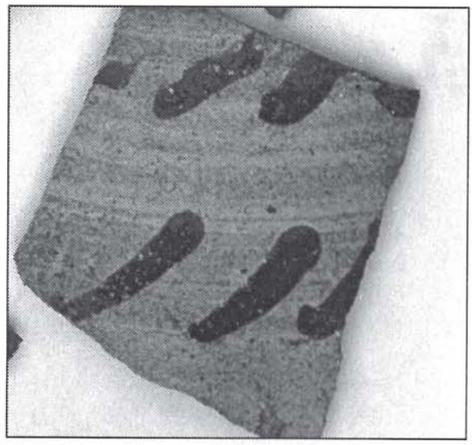

Pingsdorf aardewerk, 1175-1225.

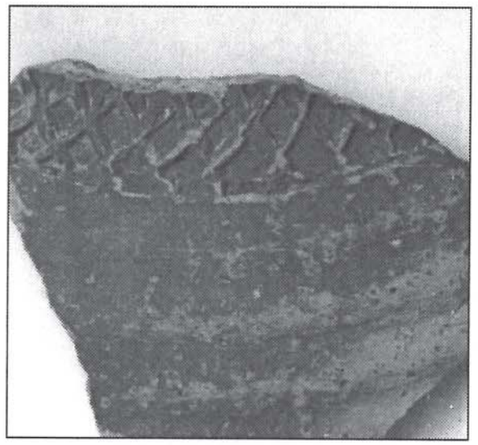

Elmpter aardewerk, ca. 1250.

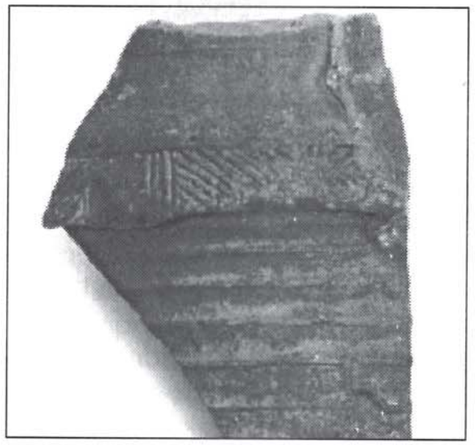

Proto steengoed, Langerwehe, 1325-1390.

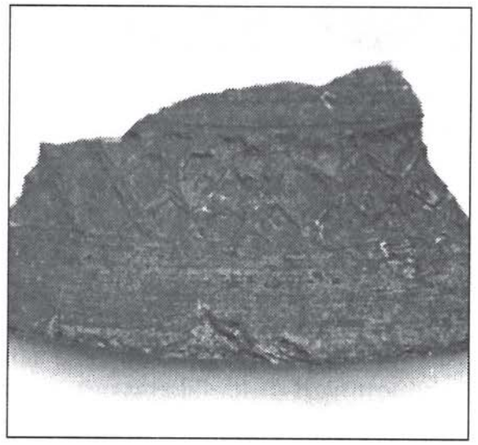

Romeins Terra Nigra, 50 VC-250 NC.

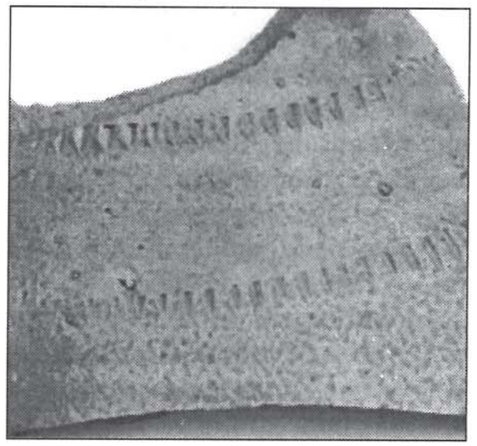

Langerwehe aardewerk, 1325-1390.

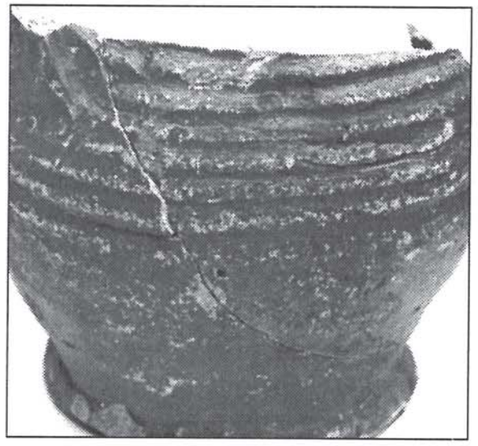

Proto steengoed, 1250-1290.

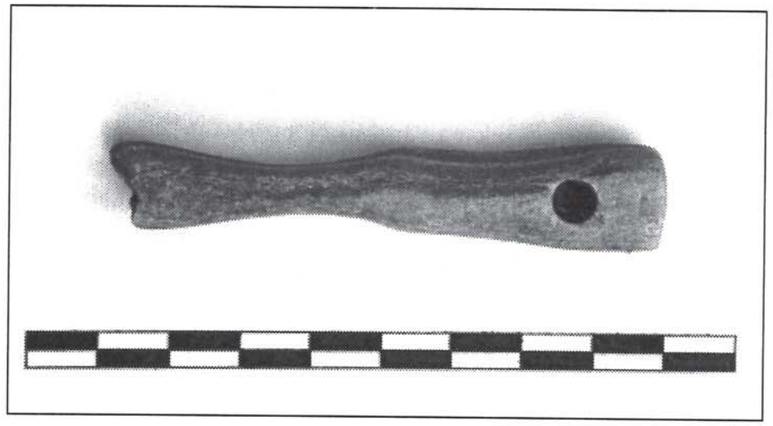

Natuurstenen strekel, met gaatje voor een koordje. Een strekel werd gebruikt om messen te slijpen of te wetten.

Fantastisch is het als we op de bodem van de uitgegraven sloot de puntige sporen nog terugvinden van de driehoekige schep die destijds gebruikt werd om de sloot uit te graven, 800 à 1000 jaar geleden stond er dus ook iemand hier te graven, maar dan met een heel ander doel.

In de loop van het jaar dat daarop volgt, graven we met ruime tussenpozen verder, met name Peter van Nistelrooij is daarbij 100% betrokken en steekt zeer veel tijd in het maken van schetsen, documentatie en onderzoek m.b.t. determinatie (datering, typering en benoeming) van het gevonden materiaal.
Het is voor Peter de eerste keer dat hij een dergelijk project vanaf de startfase meemaakt. Het is voor hem een uitstekende leerschool als actief lid van de Archeologische Werkgroep Oss. Ook Gerard Smits uit Oss steekt met regelmaat de handen uit de mouwen en biedt actieve hulp aan.
Uiteindelijk resulteert de inspanning van Peter in een mooie scriptie waarin de vondsten goed gedocumenteerd worden weergegeven.
De Stadsarcheoloog van Nijmegen, die Peter ook wel eens bezocht heeft in het kader van het onderzoek, heeft op een gegeven moment ernstige twijfels aan de rijkdom van de vindplaats. Hij kan zich niet voorstellen dat hier ter plaatse zoveel wordt gevonden. Jammer genoeg is hij nooit zelf een kijkje komen nemen om te zien dat er geen scherven van elders aangevoerd worden, maar dat op deze plaats zich werkelijk een zeer rijk bodemarchief bevindt.
Behalve scherven komt er o.a. ook wat botmateriaal van diverse dieren naar boven, een stuk van een leren schoenzool, delen van maal- en slijpsteen. Ook een spinsteentje, dat een spintol verzwaarde zodat deze voldoende massa kreeg om te kunnen draaien, werd uitgegraven.
Het hoogtepunt voor mij is de vondst van een natuurstenen strekel met een gaatje erin waarin het bevestigingskoordje aan hals of broekriem heeft gezeten. Een dagelijks gebruiksvoorwerp uit lang vervlogen tijd.

Dat is voor mij in het algemeen de mooiste kant van het verhaal, achter ieder vondst zit een onbekende geschiedenis. Wie daarover zijn fantasie de vrije loop laat, vindt, ook in op het eerste gezicht waardeloos materiaal, een prachtig prentenboek van het zeer verre verleden.
Wie liet die prachtige pot vallen, kreeg hij of zij op z'n donder, wat kostte destijds zoiets, hoe kwam het allemaal hier terecht, woonde hier een handelaar, wat deed men voor de kost, heeft Jeroen Bosch misschien op doorreis ooit zijn dorstige mond aan een kan Bergs Bier of water gezet, waarom zoveel aardewerk en geen metaal, resten van hout, bebouwing of menselijke resten, (de kerktoren stond er immers nog lang niet), waarom kunnen we zo weinig compleet maken, waar zijn de overige resten, hoe zag het hier eruit, waar woonde men in, waarom liepen er zoveel sloten zo kort bij elkaar, waar is de schat van Piet van de Coevering?
Kortom, duizend-en-één vragen waarop we het antwoord nimmer zullen vinden, maar die wel blijven prikkelen.

In de toekomst wordt er op ons perceel nog een garage gebouwd, ik verheug me nu al op de dag dat de bouwput uitgegraven wordt en hoop dan op nieuwe verrassingen. Mocht dat weer zo zijn, dan is dat bij voorbaat hierbij beloofd, een aardige gelegenheid voor belangstellende leden om zelf een kijkje te komen nemen.

Met bijzondere dank aan twee personen, mijn broer Will Megens, de man van het eerste uur en de motor achter mijn interesse in deze materie en Peter van Nistelrooij, die met niet aflatende ijver gegraven, onderzocht, uitgezocht en gedocumenteerd heeft.

Matt Megens

Eerdere publicaties:

Alphen, G.H.J. van, 'Dertiende eeuwse aardewerkvondsten uit Oss en Berghem', *Jaarverslag AWN - afd. Nijmegen c.o.,* 1989, 21-23.
Alphen, G.H.J. van, 'Twee laat middeleeuwse tuitpotten uit Berghem', *Jaarverslag AWN - afd. Nijmegen c.o.,* 1992, 21-23.
Jong, Theo de, 'Middeleeuwse dieren uit Oss', *De Jong en de Stichting Archeo Service Eindhoven, rapport nr. 6,* 1998.
Nistelrooij, Peter van, *Tussentijds blad van de Stichting De Werkende Mens,* december 1998, jaargang 4, nr. 2, 14-19.
Nistelrooij, Peter van, *Westerheem, tijdschrift voor de Nederlandse archeologie,* april 1999, jaargang 48, nr. 2, 43-48.
Verwers, W.J.H., 'Archeologische Kroniek van Noord Brabant', *Brabants Heem nr. 4,* 1991, 178.

BERGHEMSE MENSEN IN 1876

In het jaar 1876 maakte het gemeentebestuur van Berghem lijsten van inwoners die schade van "De Beers" hadden ondervonden. Deze lijsten zijn interessant omdat ze behalve de namen van de inwoners ook o.a. hun beroep, jaarinkomen en talrijkheid van het gezin bevatten. Het betreft 131 gezinshoofden, allen voorzien van een volgnummer.

nr.	naam en voornaam	beroep	jaar-inkomen	gezins-getal
1	Hoeks, Roelof	landbouwer	f. 250,-	7
2	Loon, van Jan	landbouwer	f. 300,-	3
3	Hout, van Antonius	landbouwer	f. 350,-	2
4	Eekeren, van Franciscus	landbouwer	f. 300,-	4
5	Oss, van Piet	arbeider	f. 180,-	3
6	Verwaaijen, Lambertus	arbeider	f. 180,-	5
7	Mosselaar, van de Gerard	arbeider	f. 180,-	5
8	Laanen, van Johannes	landbouwer	f. 150,-	1
9	Bokmans, wed. Leendert	landbouwster	f. 350,-	5
10	Boekel, van Martinus	arbeider	f. 180,-	3
11	Schraven, wed. Martinus	arbeidster	f. 150,-	2
12	Brok, den Willem	arbeider	f. 180,-	3
13	Boeijen, Jacobus	arbeider	f. 180,-	6
14	Vos, Dorus	arbeider	f. 180,-	6
15	Boeijen, Leendert	arbeider	f. 180,-	5
16	Verwaaijen, Hendrik	arbeider	f. 150,-	4
17	Hoeben, Martinus	arbeider	f. 100,-	7
18	Brok, den Cornelia	landbouwster	f. 100,-	2
19	Erp, van Petrus	schoenmaker	f. 100,-	4
20	Deursen, van Piet	linnenventer	f. 150,-	8
21	Gijsbers, Antoon	koopman	f. 350,-	4
22	Erp, van Antonius	landbouwer	f. 350,-	4
23	Houdt, van Johannes	landbouwer	f. 300,-	6
24	Hoogen, van den J.W.	landbouwer	f. 350,-	3
25	Bokmans, J.W.	arbeider	f. 180,-	8
26	Megens, wed. Is.	landbouwster	f. 350,-	3
27	Boeijen, W.L.	landbouwer	f. 250,-	5
28	Wolfs, Jan	arbeider	f. 150,-	4
29	Schaijk, van Johannes	arbeider	f. 160,-	4
30	Brok, den wed. Gerardus	landbouwster	f. 350,-	3
31	Wittenberg, Matheus	landbouwer	f. 250,-	3
32	Duren, van Lambertus	arbeider	f. 80,-	2
33	Strijbos, Hendrik	houtzager	f. 180,-	6
34	Megens, Marc.	landbouwer	f. 350,-	5
35	Boekel, van Lambertus	arbeider	f. 160,-	9
36	Wijnen, Cornelis	arbeider	f. 120,-	2
37	Mosselaar, van de Willem	landbouwer	f. 300,-	3
38	Gijsbers, Dirk	arbeider	f. 200,-	4

39	Hoeba, wed. Geert	arbeidster	f. 60,-	1
40	Grunsven, van Roelof	timmerman	f. 180,-	3
41	Herms, wed. Antoon	arbeidster	f. 65,-	2
42	Poppel, van de wed. Benedictus	landbouwster	f. 200,-	5
43	Oss, van Aard	arbeider	f. 160,-	3
44	Reuver, de Willem	kuiper	f. 300,-	5
45	Strik, Albert	koopman	f. 370,-	8
46	Lieverlooi, van Gerardus	arbeider	f. 160,-	3
47	Brok, den Aard	arbeider	f. 180,-	6
48	Lieverlooi, van Maria	arbeidster	f. 70,-	2
49	Zoggel, van Johannes	arbeider	f. 170,-	4
50	Hoogstraten, van Gerardus	arbeider	f. 180,-	4
51	Boeijen, Willem	arbeider	f. 180,-	2
52	Boeijen, Marcelus	arbeider	f. 170,-	2
53	Geffen, van Johannes	arbeider	f. 160,-	3
54	Schaijk, van Peter	arbeider	f. 170,-	2
55	Schaijk, van wed. Bartel	arbeidster	f. 200,-	3
56	Theunissen, Gerardus	landbouwer	f. 300,-	4
57	Outvorst, van Jan	arbeider	f. 190,-	2
58	Theunissen, Hendricus	arbeider	f. 180,-	7
59	Theunissen, Johannes	arbeider	f. 180,-	4
60	Wittenberg, Petrus	arbeider	f. 180,-	2
61	Boeijen, Hendrik	landbouwer	f. 280,-	4
62	Spijker, van de wed. Hendrik	arbeidster	f. 130,-	3
63	Galen, van Leonardus	arbeider	f. 80,-	3
64	Riekevoort, van de Hend. Jan	landbouwer	f. 200,-	3
65	Klerks, Arnoldus	arbeider	f. 160,-	5
66	Klerks, wed. Jantje	landbouwster	f. 250,-	3
67	Boeijen, Antonius	koopman	f. 200,-	4
68	Haterd, van de Leonardus	arbeider	f. 140,-	4
69	Hoogstraten, van wed. Johannis	arbeidster	f. 40,-	1
70	Dinther, van J.H.	landbouwer	f. 170,-	6
71	Gijsbers, wed. Willem	arbeidster	f. 50,-	2
72	Klerks, Johannes	arbeider	f. 170,-	3
73	Klerks, wed. Jan	landbouwster	f. 230,-	3
74	Loosbroek, van Johannes	arbeider	f. 150,-	10
75	Dijk, van Hendrik	arbeider	f. 170,-	3
76	Dijk, van wed. Johannes	arbeidster	f. 50,-	1
77	Klerks, Willem	arbeider	f. 180,-	5
78	Manders, Peter	arbeider	f. 170,-	5
79	Uden, van wed. Gerardus	landbouwster	f. 350,-	7
80	Kant, van de wed. Johannes	arbeidster	f. 100,-	4
81	Brok, den Willem	landbouwer	f. 180,-	3
82	Gijsbers, Johannes	arbeider	f. 150,-	3
83	Iperen, van Gijsbert	landbouwer	f. 350,-	4
84	Wielen, van der wed. Johannes	landbouwer	f. 220,-	5
85	Laanen, van Marcellus	landbouwer	f. 60,-	1
86	Zegers, Peter	arbeider	f. 150,-	2
87	Vugt, van Jan	landbouwer	f. 300,-	3
88	Uden, van Cornelis	landbouwer	f. 300,-	7
89	Grunsven, van Jan	smid	f. 200,-	6
90	Meijers, Petrus	bakker	f. 290,-	5
91	Aalst, van wed. L.	landbouwster	f. 350,-	4
92	Bimbergen, Lambertus	landbouwer	f. 180,-	4
93	Hartjes, Dirk	tapper	f. 320,-	7
94	Erp, van Antonius	kleermaker	f. 170,-	7
95	Broeder, M.H.	landbouwer	f. 220,-	4
96	Brands, Peter	landbouwer	f. 200,-	7
97	Doorn, van Willem	landbouwer	f. 170,-	5
98	Putters, Arnoldus	kleermaker	f. 170,-	7
99	Gaal, van Cornelus	klompenmaker	f. 170,-	4
100	Boerdonk, Piet	landbouwer	f. 300,-	3
101	Schaijk, van Johannes	landbouwer	f. 200,-	4
102	Burgers, wed. Peter	landbouwer	f. 150,-	3
103	Martens, wed. Jacobus	winkelierster	f. 130,-	3
104	Slokker, Evert	loonslachter	f. 150,-	3
105	Zoggel, van Peter	arbeider	f. 130,-	1
106	Manders, Marcellus	arbeider	f. 150,-	4
107	Klerks, Hendrikus	arbeider	f. 170,-	2
108	Brok, den Johannes	arbeider	f. 170,-	7
109	Ceelen, Hubertus	landbouwer	f. 350,-	6
110	Driessen, Lambertus	arbeider	f. 100,-	3
111	Mol, Francis	landbouwer	f. 350,-	3
112	Leest, van der Cornelis	wegwerker	f. 200,-	4
113	Boeijen, wed. Johannes	arbeidster	f. 100,-	2
114	Boxtel, van Dirk	arbeider	f. 150,-	5
115	Klerks, Johannes	landbouwer	f. 350,-	3
116	Brands, Johannes	arbeider	f. 150,-	3
117	Zummeren, van Martinus	blauwverver	f. 250,-	3
118	Zwaans, Lambertus	arbeider	f. 160,-	6
119	Wielen, van der Dorothea	ventster	f. 200,-	2
120	Keijzers, wed. Johannes	landbouwster	f. 360,-	6
121	Keijzers, Willem	koetsier	f. 220,-	4
122	Molle, Gerardus	landbouwer	f. 200,-	5
123	Bimbergen, Franciscus	landbouwer	f. 200,-	7
124	Zegers, Lambertus	arbeider	f. 160,-	2
125	Berkel, van Hendricus	arbeider	f. 180,-	4
126	Ariens, Jan	arbeider	f. 130,-	3
127	Zwaans, Johannes	arbeider	f. 170,-	4
128	Roelofs, Gerard	landbouwer	f. 200,-	5
129	Bressers, Willem	landbouwer	f. 350,-	7
130	Hulst, van Leonardus	landbouwer	f. 350,-	7
131	Ploegmakers, Jan	landbouwer	f. 320,-	2

Drs. Gerard H.J. Ulijn

Bron
Rijksarchief Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch (RANB),
Archief Watersnoodcommissie 1876-1877, inv. no. 17.